

„Ale tomu, kto nerobí skutkov, ale verí na toho, ktorý ospravedľňuje bezbožného,

počíta sa jeho viera za spravodlivosť“

(Rímskym 4:5).

„Či nebol Abrahám, náš otec, ospravedlnený zo skutkov...?“

(Jakub 2:21).

„Tak teda vidíte, že sa človek ospravedľňuje zo skutkov a nie samo z viery“

(Jakub 2:24).

„Kto verí v Syna, má večný život; ale kto nie je vo viere poslušný Synovi,

neuzrie života, ale hnev Boží zostáva na ňom“

(Ján 3:36).

„... Na to im povedal Ježiš: Keby ste boli deťmi Abrahámovými,

robili by ste skutky Abrahámove“

(Ján 8:39).

„... na deň hnevu a zjavenia spravodlivého súdenia Boha,

ktorý odplatí jednému každému podľa jeho skutkov,

a síce tým, ktorí v trpezlivosti dobrého skutku hľadajú slávu a česť a neporušiteľnosť

- večným životom, a svárliwym a tým, ktorí neposlúchajú pravdy, ale poslúchajú nepravosť,

bude prchlivosť a hnev“

(Rímskym 2:5-8).

Úvod

Prvá a najdôležitejšia vec, ktorú sme z evanjelia porozumeli, aby sme mohli byť vierou spasení, je ospravedlnenie z viery bez skutkov. Ospravedlnenie zo samotnej viery je jadrom evanjelia. Je to aj jeden z piatich pilierov reformácie, vyjadrených slovom „sola“ – Sola Fide, čiže jedine vierou, výlučne vierou, vierou samotnou. Božie slovo však na viacerých miestach podmieňuje ľudskú spásu poslušnosťou a skutkami (Jakub 2:21, 2:24; Ján 3:36; Rímskym 2:6). Ako to teda je? V tomto článku sa pozrieme hlbšie na vzťah viery a poslušnosti, viery a skutkov.

Ospravedlnenie z viery

Jedna z najkľúčovejších pasáží, ktorá vysvetľuje spasenie zo samotnej viery na základe ospravedlnenia, je štvrtá kapitola Listu Rímskym. Aby apoštol Pavol jasne a zrozumiteľne vysvetlil ospravedlnenie z viery, zvolil si príklad Abraháma. Voľba Abraháma nie je náhodný výber. Abrahám je v dejinách spásy kľúčová postava, pretože s Abrahámom Boh uzavrel zmluvu zasľúbení, ktorá je svojím charakterom zmluvou milosti (pozri publikáciu „Zmluva zasľúbení“, SOLAS, Žilina 2017). Apoštol vysvetľuje, že k ospravedlneniu dochádza tak, že Boh vieru človeka počíta za spravodlivosť. Dokazuje to na príklade Abraháma, ktorému dáva svedectvo Božie slovo: „Lebo veď čo hovorí Písmo? A Abrahám uveril Bohu, a bolo mu to počítané za spravodlivosť“ (Rímskym 4:3, 4:22-25; Galatským 3:6). Tu apoštol cituje knihu 1. Mojžišova 15:6. Ide o udalosť, keď Boh sám vyhlásil Abraháma za spravodlivého na základe jeho viery – ospravedlnil Abraháma z viery samotnej.

Apoštol Pavol si je veľmi dobre vedomý toho, že Abrahám žil v poslušnosti Bohu. Žil v poslušnosti, ktorá vyplývala z jeho viery a pramenila z jeho viery. Abrahám konal skutky, ktoré boli odpoveďou jeho viery. Aby nebolo ani najmenších pochyb o tom, že Boh pri ospravedlnení počíta človeku spravodlivosť z viery samotnej, bez skutkov, apoštol Pavol hovorí: „Lebo ak bol Abrahám ospravedlnený zo skutkov, má sa čím chváliť, ale nie u Boha“ (Rímskym 4:2). A

dodáva: „Tomu však, kto robí skutky, nepočíta sa mzda podľa milosti, ale podľa podľžnosti. Ale tomu, kto nerobí skutkov, ale verí na toho, ktorý ospravedľňuje bezbožného, počíta sa jeho viera za spravodlivosť“ (Rímskym 4:4-5).

Verš Rímskym 4:5 je azda najkľúčovejším veršom evanjelia o spasení zo samotnej viery cez ospravedlnenie. Aby bol človek spasený a trávil večnosť v Božej prítomnosti na novej zemi a v novom nebi, musí byť spravodlivý. Jedna možnosť by bola, že sa človek stane spravodlivým z vlastnej spravodlivosti, čiže konaním skutkov, ktoré sú dokonale v súlade s Božím zákonom (Rímskym 10:5; Galatským 3:12). Keby sa našiel taký človek, ktorý by bol spravodlivý vlastnou spravodlivosťou, teda spravodlivý zo skutkov zákona, zaslúžil by si večný život ako mzdu. Boh by bol dlžen vyplatiť mu túto mzdu na základe zákona, na základe zmluvy skutkov (Rímskym 4:4). Vieme však, že ospravedlnenie zo skutkov na základe vlastnej spravodlivosti je možné len hypoteticky. Zákon (zmluva skutkov) takúto možnosť ponúka, problém je však na strane každého jedného človeka – žiadnemu človeku sa to nepodarí a nie je možné, aby sa podarilo (Rímskym 10:3; Filipským 3:9). „No, že zákonom nebol a nebude nikto ospravedlnený u Boha, je zrejmé, pretože spravodlivý bude žiť z viery“ (Galatským 3:11).

Každý človek je porušený hriechom a hreší, čiže koná hriešne skutky, ktorými prestupuje zákon. Platí, že všetci zhrešili (Rímskym 3:23, 5:12). Preto platí, že zo zákona je len poznanie hriechu. Zákonom nebude nikto nikdy ospravedlnený: „... pretože zo skutkov zákona nebude ospravedlnené pred ním niktoré telo, lebo skrze zákon poznanie hriechu“ (Rímskym 3:20). „Ale vediac, že sa človek neospravedľňuje zo skutkov zákona, ale skrze vieru Ježiša Krista, aj my sme uverili v Krista Ježiša, aby sme boli ospravedlnení z viery Kristovej a nie zo skutkov zákona, pretože zo skutkov zákona nebude ospravedlnené niktoré telo“ (Galatským 2:16, 2:21). Preto je pre človeka zákon (zmluva skutkov) zlorečenstvom (preklatím, Galatským 3:10) a službou smrti (2. Korinským 3:7). „Lebo všetci, koľko ich len je zo skutkov zákona, sú pod zlorečenstvom. Lebo je napísané, že zlorečený je každý, kto nezotrváva vo všetkom, čo je napísané v knihe zákona, aby to činil“ (Galatským 3:10). Zákon (zmluva skutkov) je pestún vedúci ku Kristovi (Galatským 3:24), aby sme mohli byť ospravedlnení z viery, nie zo zákona. „Ale odkedy prišla viera, nie sme viac pod pestúnom“ (Galatským 3:25). Zákon sme nedokázali naplniť, zákonu sme museli zomrieť (Galatským 2:19; Rímskym 7:1-4).

Kristus nás musel vykúpiť nielen z našej viny za hriechy, ale musel nás vykúpiť aj spod zlorečenia zákona. „Kristus nás vykúpil spod zlorečenia zákona tým, že sám sa stal za nás zlorečenstvom, lebo je napísané: Zlorečený každý, kto visí na dreve“ (Galatským 3:13). A toto vykúpenie spod klatby zákona má úžasný dôsledok: „... aby na pohanov prešlo v Kristu Ježišovi požehnanie Abrahámovho, aby sme dostali zaslúbenie Ducha skrze vieru“ (Galatským 3:14). Skrze vieru v Krista, vieru v jeho vykupiteľské dielo dostávame Ducha na trvalé prebývanie, sme znovuzrodení. Zo samotnej viery teda získavame nielen ospravedlnenie, ale aj nové narodenie, vnútornú premenu na nové stvorenie. Tento verš prináša novozmluvný výklad zaslúbení daných Abrahámovi. Tí, ktorí sú z viery, dostali Svätého Ducha na trvalé prebývanie, získali novú prirodzenosť, Božím slovom opísanú ako nové stvorenie (2. Korinským 5:17; Galatským 6:15).

Zákon je svätý, spravodlivý a dobrý (Rímskym 7:12), ale nedokáže oživiť. Preto spravodlivosť už z princípu nemôže byť skrze zákon, ale musí byť skrze vieru: „... Lebo keby bol býval daný zákon, ktorý by bol mohol oživiť, vtedy by skutočne bola spravodlivosť bývala zo zákona“ (Galatským 3:21).

Boh neospravedlňuje hriešnika na základe skutkov, ale iba na základe viery, na základe viery bez skutkov. „Ale tomu, kto nerobí skutkov, ale verí na toho, ktorý ospravedlňuje bezbožného, počíta sa jeho viera za spravodlivosť“ (Rímskym 4:5). Princíp počítania je tu kľúčový: „Blahoslavený človek, ktorému Pán nepočíta hriechu“ (Rímskym 4:8). Každý človek je hriešny a má hriechy. Šťastný je vtedy, keď mu ich Boh nepočíta. Keď Boh človeku hriechy nepočíta, je to s nimi tak, ako keby neboli. Ako je to možné, keď je Boh spravodlivý? Jedine tak, že hriechy veriacich v Krista počítal Kristovi na kríži, kde Kristus zástupne vzal trest za hriech, pretože odplatou za hriech je smrť (Rímskym 6:23). Neboli to Kristove hriechy, a predsa za ne vzal trest smrti, pretože mu ich Boh pripočítal. Boli to naše hriechy, a predsa nebudeme odsúdení, ak sme z viery ospravedlnení, pretože Boh nám tie hriechy nepočíta. Toto pripočítanie platí nielen o hriechu, ale aj o spravodlivosti. „Ako aj Dávid hovorí o blahoslavenstve človeka, ktorému Boh počíta spravodlivosť bez skutkov“ (Rímskym 4:6). Kráľovi Dávidovi boli tieto veci zjavené a veril im ešte v časoch pred obeťou Ježiša na Golgote. Kristova obeť na kríži nás vykúpila z viny za

hriech a spod zlorečenia zákona. Dávid prorocky zvestoval ospravedlnenie a spasenie zo samotnej viery podobne ako Abrahám ešte pred obeťou Baránka Božieho. Aj v ére pred Golgotským krížom bolo spasenie zo samotnej viery (Židom 11). Spasení boli tí, ktorí mali „abrahámovskú“ či „dávidovskú“ vieru. Preto apoštol Pavol vyberá tieto dve kľúčové postavy Božích dejín spásy, aby vysvetlil spasenie z viery samotnej a ospravedlnenie na základe princípu počítania (pripočítania).

Spravodlivosť, ktorú nám Boh počíta z viery, nie je naša vlastná ľudská spravodlivosť, je to Božia spravodlivosť (Rímskym 3:21-22, 10:4; 1. Korinským 1:30; Filipským 3:9). Keďže sa stávame spravodlivými z viery, nie na základe našej vlastnej spravodlivosti, nemáme žiadnu zásluhu a nemôžeme sa pred Bohom pochváliť. „Kde je potom chvála človeka? Je vylúčená. Akým zákonom? Zákonom skutkov? Nie! Ale zákonom viery“ (Rímskym 3:27). Toto je dôvod, prečo apoštol Pavol uvádza doktrínu o ospravedlnení z viery slovami: „Lebo ak bol Abrahám ospravedlnený zo skutkov, má sa čím chváliť, ale nie u Boha“ (Rímskym 4:2). V tretej kapitole apoštol vysvetlil ospravedlnenie z viery samotnej. „A tak usudzujeme, že sa človek ospravedlňuje vierou bez skutkov zákona“ (Rímskym 3:28). V štvrtej kapitole túto nosnú doktrínu evanjelia opakuje, potvrdzuje a vykladá ju na príklade Abraháma.

Ospravedlnenie zo skutkov

Aj apoštol Jakub použil príklad Abraháma, aby nás niečo naučil o spasení a ospravedlnení.

„Tak teda vidíte, že sa človek ospravedľňuje zo skutkov a nie samo z viery“ (Jakub 2:24). Toto je pre nás poriadny šok. Sme šťastní, že sme porozumeli a uverili princípu ospravedlnenia na základe nepočítania nám našich hriechov a pripočítania nám Kristovej spravodlivosti skrze vieru, avšak apoštol Jakub, ako sa zdá, predkladá presný opak. Pavol povedal, že človek sa ospravedľňuje zo samotnej viery bez skutkov (Rímskym 3:28, 4:5). Jakub tvrdí, že človek sa ospravedľňuje zo skutkov a nie zo samotnej z viery. To je úplné protirečenie. Ako to teda je?

Ako list Rímskym, tak aj list Jakuba je inšpirované Božie slovo. Božie slovo si nemôže protirečiť. Ak sme v tomto pevní, tak porozumieme, že horeuvedené protirečenie je len zdanlivé. Potrebujeme správne porozumieť, ako to Jakub myslí. Nie je to nezvládnuteľné, pretože samotný kontext Jakubovho vyučovania a výkladu to odkryje. Avšak ani fakt, že Jakub veci takto vyhranil a postavil do zdanlivého rozporu, nie je bezúčelový. K tomu si povieme viac neskôr (nižšie), keď budeme prechádzať udalosti a súvislosti v živote Abraháma a budeme skúmať vzťah medzi vierou a poslušnosťou (skutkami prameniáciami z viery).

Jakub svoje tvrdenie či učenie rozvíja takto: „Čo to prospeje, moji bratia, keď niekto hovorí, že má vieru, a nemá skutkov? Či ho azda tá viera môže spasíť?“ (Jakub 2:14). A pridáva: „Tak aj viera, keď nemá skutkov, je mŕtva sama v sebe“ (2:17) a „Ale či chceš zvedieť, ó, prázdny človeče, že viera bez skutkov je mŕtva?“ (2:20). Apoštol Jakub tvrdí a učí, že existuje aj mŕtva viera a že mŕtva viera človeka nespasí a nemôže spasíť. Aká je to tá mŕtva viera? Mŕtva viera je viera postavená na presvedčení, prípadne aj verbálnom vyznaní, ktorá sa však nijako neprejavuje skutkami (skutkami lásky, skutkami viery, skutkami poslušnosti viery, skutkami ovocia Ducha), ktorá nijako nekoná a ktorá nijako nepôsobí. Jakub túto pravdu jednoducho a zrozumiteľne ilustruje vo veršoch 2:15-16. Okrajovo sa ešte dotkne aj toho, že na spasenie nestačí veriť, že existuje Boh, jediný najvyšší (2:19). Takú vieru majú aj démoni, ale trasú sa, pretože sa obávajú spravodlivého súdu, a právom. Nežijú v podriadenosti a poslušnosti Bohu, ale naopak, žijú vo vz bure. Spasiteľná viera vedie k premene života. Boží nepriateľ sa stáva Božím priateľom a Božím dieťaťom. Veriaci v Krista sa stáva novým stvorením. Pre nové stvorenie je charakteristický nový život v podriadenosti a poslušnosti Bohu. Spasiteľná viera nemôže ostať bez ovocia viery. Spasiteľná viera je živá. Prejavuje sa novým životom a poslušnosťou, prejavuje sa skutkami. Toto je cieľ Jakubovho posolstva. Spasiteľnú vieru u ľudí budeme môcť rozpoznať (vidieť) podľa ich ovocia, podľa ich života, podľa ich skutkov. „Ale

niekto povie: Ty máš vieru a ja mám skutky. Ukáž mi svoju vieru bez skutkov, a ja ti ukážem svoju vieru zo svojich skutkov“ (Jakub 2:18). Viera je v srdci. Nie je viditeľná. Poznať ju však podľa ovocia, podľa skutkov viery.

Túto dôležitú doktrínu Jakub ukáže práve na Abrahámovi: „Či nebol Abrahám, náš otec, ospravedlnený zo skutkov donesúc obeťou svojho syna Izáka na oltár? Teda vidíš, že viera spoluúčinkovala s jeho skutkami a že viera bola dokonaná zo skutkov. A naplnilo sa písmo, ktoré hovorí: Abrahám uveril Bohu, a počítalo sa mu to za spravodlivosť, a bol nazvaný priateľom Božím. Tak teda vidíte, že sa človek ospravedlňuje zo skutkov a nie samo z viery. Lebo ako je telo bez ducha mŕtve, tak je i viera bez skutkov mŕtva“ (Jakub 2:21-24).

Táto výpoveď je kľúčom k porozumeniu, ako to Jakub myslí, keď hovorí o „ospravedlnení zo skutkov a nie zo samotnej viery“. Jakub neprotirečí Pavlovej doktríne o ospravedlnení zo samotnej viery bez skutkov. Neučí, že ospravedlnenie je na základe skutkov a nie zo samotnej viery. Ani neučí, že ospravedlnenie je z viery plus skutkov. Jakub učí, že ospravedlnenie z viery „je završené“, „je dokonané“, je potvrdené či uvedené v platnosť (naplnené) skutkami ako dôkazovým preukazným materiálom ospravedlnenia z viery. Je to tak preto, lebo viera a skutky spoluúčinkujú, viera sa dokonáva skutkami. Keby absentovali skutky ako odpoveď viery, taká viera by bola mŕtva, pričom mŕtva viera nie je spasiteľná. Jakub pritom vôbec nehovorí o skutkoch zákona ani o spasení na základe vlastných zásluh, vlastnej spravodlivosti. Jeho učenie je v dokonalom súlade s učením Pavla, len dáva veľký dôraz na odpoveď viery skutkami a na poslušnosť prameniacu z viery.

To, že apoštol Jakub neučí iné evanjelium, vidíme aj z jeho predchádzajúcich slov: „Preto zložiť každú špinu a zbytok zlosti v tichej krotkosti prijmite vsadené slovo, ktoré má moc spasiť

vaše duše“ (Jakub 1:21). Výraz „zložiť každú špinu a zbytok zlosti“ je poukazom na pokánie a zotrúvanie v postoji kajúcnosti. Výraz „prijmite vsadené slovo“ poukazuje na uverenie a zotrúvanie vo viere. Vyjadrenie „slovo, ktoré má moc spasíť vaše duše“ znamená slovo evanjelia. Apoštol Jakub teda učí spasenie z viery. Kladie však dôraz na to, že tá viera musí byť živá, že tá viera musí konať a pôsobiť, prejavovať sa skutkami a dokazovať sa skutkami. „A buďte činiteľmi slova a nie len poslucháčmi, ktorí klamú sami seba falošným rozumovaním. Lebo ak je niekto poslucháčom slova a nie činiteľom, ten sa podobá mužovi, ktorý pozerá svoju prirodzenú tvár v zrkadle. Lebo sa videl a odišiel a hneď zabudol, aký bol. Ale ten, kto dobre nazrel v dokonalý zákon, v zákon slobody, a zotrval pri tom, ten, pretože nie je iba zábudlivým poslucháčom, ale činiteľom skutku, ten bude blahoslavený vo svojom konaní“ (Jakub 1:22 -25, pozri aj verše 26-27). Všimnime si, že v tejto pasáži Jakub činenie skutkov nazýva „činenie slova“ a spája toto činenie skutkov s dokonalým zákonom, ktorým je „zákon slobody“. Nespája činenie skutkov so „zákonom skutkov“ (zmluvou skutkov, Mojžišovým zákonom). Spája činenie skutkov so zákonom slobody. Pod zákonom slobody sú však len veriaci v Krista, veriaci v evanjelium (Jakub 2:12). Tí sú pod zákonom slobody, pod Kristovým zákonom (1. Korintským 9:21). Z toho je zrejmé, že keď Jakub hovorí o „ospravedlnení zo skutkov“, nemá na mysli „skutky zákona“, ale skutky, ktoré zviditeľňujú vieru, skutky, ktorými sa viera potvrdzuje, dokonáva.

To, že Jakub použil Abraháma a jeho život ako príklad, rovnako ako to urobil Pavol, je veľmi dôležité. Zaslúži si to našu hlbšiu pozornosť a štúdium starozmluvných udalostí a súvislostí v živote Abraháma.

Hlbšie súvislosti v živote Abraháma

Keď Pavol vysvetľuje ospravedlnenie z viery ako započítanie viery za spravodlivosť, odvoláva sa na Abraháma ako na príklad takéhoto započítania. Cituje udalosť z 1. Mojžišovej 15:6, kde Boh počítal Abrahámovi vieru za spravodlivosť. Abrahám je v určitom zmysle prototypom ospravedlnenia z viery. Je otcom všetkých nás, ktorí sme uverili (Rímskym 4:1, 4:11-12, 4:16-17) a ktorým Boh počíta vieru za spravodlivosť rovnako ako Abrahámovi.

Keď Jakub hovorí o ospravedlnení zo skutkov, tiež sa odvoláva na Abraháma a hovorí, že Abrahám bol ospravedlnený zo skutkov tak, že doniesol svojho syna Izáka na oltár za obeť (Jakub 2:21). Jakub sa odvoláva na to, že Boh podmieňuje naplnenie zaslúbení daných Abrahámovi jeho poslušnosťou. Keď Abrahám poslušol a išiel Izáka obetovať, Boh ho zastavil a o Abrahámovi vyriekol: „Nevzťahuj svojej ruky na chlapca a neučiň mu ničoho, lebo teraz už viem, že sa bojíš Boha a neodoprel si mi ani svojho syna, toho svojho jediného“ (1.Mojžišova 22:12). A touto poslušnosťou Boh podmieňuje naplnenie zaslúbení daných Abrahámovi (1.Mojžišova 22:16-18): „... preto, že si učinil túto vec a neodoprel si mi ani svojho syna, toho svojho jediného, ... v tvojom semene budú požehnané všetky národy zeme, pretože si poslušol na môj hlas.“

Abrahám je kľúčovou postavou v otázke spasenia a ospravedlnenia, pretože Boh s ním uzavrel zmluvu zaslúbení (Efezským 2:12). Boh zaslúbil Abrahámovi semeno (Spasiteľa Ježiša Krista) a zaslúbil mu, že všetky národy budú požehnané v jeho semene (hriešnici spomedzi všetkých národov budú skrze Krista spasení). Abrahám je teda kľúčovou postavou v Božích dejinách spásy národov. Hriešnici zo všetkých národov sú spasení vďaka naplneniu zaslúbení, ktoré boli dané Abrahámovi, a vďaka zmluve povahy milosti, ktorú Boh uzavrel s Abrahámom (pozri publikáciu „Zmluva zaslúbení“, SOLAS, Žilina, 2017). To isté napätie, ktoré vnímame medzi výrokom Pavla o ospravedlnení zo samotnej viery bez skutkov a výrokom Jakuba o ospravedlnení zo skutkov a nie zo samotnej viery, je prítomné už v starozmluvnom zjavení v súvislosti so zmluvou zaslúbení, ktorú Boh uzavrel s Abrahámom.

Pavol sa odvoláva na to, že Boh započítal Abrahámovi vieru za spravodlivosť (ospravedlnil ho z viery samotnej). Zároveň však Boh pri tejto udalosti uzavrel s Abrahámom zmluvu (1. Mojžišova 15:7-21). V tejto zmluve sa Boh zaviazal naplniť zaslúbenia dané Abrahámovi, pričom Abraháma k ničomu nezaviazal. Naplnenia svojich sľubov nepodmienil ničím (žiadnym skutkom, žiadnou poslušnosťou) na strane Abraháma. Pri iných príležitostiach či udalostiach však Boh podmieňuje naplnenie svojich sľubov daných Abrahámovi poslušnosťou Abraháma: príkaz byť dokonalý (1. Mojžišova 17:1), podmienenie naplnenia zmluvy poslušnosťou Abraháma a jeho synov (1. Mojžišova 18:19), podmienenie naplnenia zmluvy poslušnosťou Abraháma pri obetovaní Izáka (1. Mojžišova 22:13-18), príkaz opustiť svoju otčinu a ísť do zeme, ktorú Boh Abrahámovi ukáže (1. Mojžišova 12), čo si tiež vyžadovalo poslušnosť zo strany Abraháma.

To isté napätie, či zdanlivý rozpor, ktoré cítime medzi Pavlovým a Jakubovým výrokom o ospravedlnení, teda či ospravedlnenie je alebo nie je podmienené skutkovou poslušnosťou, máme prítomné aj v Božom konaní s Abrahámom v súvislosti s naplnením Božích sľubov v rámci zmluvy zaslúbení. Podmieňuje alebo nepodmieňuje Boh naplnenie svojich sľubov daných Abrahámovi skutkovou poslušnosťou Abraháma?

Odpoveď na túto bolestivú dilemu sa v kontexte starozmluvného zjavenia nejaví ani ľahká, ani jednoduchá. Boh dáva Abrahámovi rôzne zaslúbenia pri rôznych príležitostiach viac ráz počas Abrahámovho života. Niektoré zaslúbenia sa niekedy opakujú a potvrdzujú, inokedy nie. Niektoré zaslúbenia sa pri opakovanom potvrdzovaní rozširujú. Ako je uzavretá zmluva s Abrahámom? Uzavrel ju Boh v 1. Mojžišovej 15 alebo v 1. Mojžišovej 17? Uzavrel Boh s Abrahámom jednu zmluvu, dve zmluvy alebo viaceré zmluvy? Ktoré zaslúbenia sa týkajú ktorej zmluvy? Sú niektoré zmluvy podmienené Abrahámovou poslušnosťou (a teda sú to zmluvy skôr povahy skutkov) a iné nie sú podmienené (teda sú to zmluvy skôr povahy milosti)? Nájsť odpovede na tieto otázky je dôležité pre porozumenie vzťahu milosti a poslušnosti, vzťahu viery a skutkov, povahy skutkov vyplývajúcich z viery a vzťahu medzi Bohom a jeho ľuďmi.

Zmluva zasľúbení – jedna či viaceré zmluvy?

Vynára sa otázka, či aj zasľúbenia dané Abrahámovi v 1. Mojžišovej 12 a 13 sú súčasťou zmluvy a či Boh uzavrel s Abrahámom dve zmluvy, jednu v 1. Mojžišovej 15 a druhú v 1. Mojžišovej 17, alebo či ide o jednu zmluvu. Som presvedčený, že všetky zasľúbenia, ktoré Abrahám dostal, sú zasľúbeniami jednej a tej istej zmluvy, ktorú Boh s Abrahámom postupne uzatváral pri viacerých príležitostiach. Prvé zasľúbenia tejto zmluvy, ktorú sa Boh chystal uzavrieť s Abrahámom, dal Boh Abrahámovi už v 1. Mojžišovej 12 a 13. V 1. Mojžišovej 15 Boh s Abrahámom zmluvu uzavrel. V 1. Mojžišovej 17 Boh túto zmluvu potvrdil. Viacerí teológovia vysvetľujú, že v 1. Mojžišovej 15 je pre „uzavretie“ zmluvy použitý výraz, ktorý sa z pôvodného jazyka doslovne prekladá ako „rozseknutie“ zmluvy. Toto môžeme chápať ako iniciovanie (uviedenie, uzavretie) zmluvy. V 1. Mojžišovej 17 je použitý iný výraz, ktorý by sme mohli preložiť ako „ustanovenie“ (nastolenie, zriadenie) zmluvy, čo môžeme chápať ako potvrdenie (utvrdzovanie, udržovanie) alebo ratifikáciu zmluvy. Voľne povedané, táto zmluva bola uzavretá „na viackrát“. Nie naraz pri jednej príležitosti, ale postupne. Zasľúbenia sú Abrahámovi a neskôr podobne aj jeho potomkom Izákovi a Jakobovi opakovane dávané či potvrdzované (pozri 1. Mojžišovu 12:1-3, 7-9; 13:14-18; 15:1-18; 17:1-27; 22:15-19; 26:2-6, 24-25; 27:28-29, 38-40; 28:1-4, 10-22; 31:3, 11-13; 32:22-32; 35:9-15; 48:3-4, 10-20; 49:1-28; 50:23-25). Ide teda o jednu zmluvu zasľúbení, uzatváranú na viackrát.

Rituál uzavretia zmluvy s Abrahámom

Výraz „rozseknúť“ či „rozťat“ zmluvu, znamenajúci iniciovanie či uzavretie zmluvy, je pre nás cudzí. Nechápeme ho intuitívne. Porozumieť mu nám pomôže rituál uzavretia zmluvy, ktorý je opísaný v 1. Mojžišovej 15. Vtedy Abrahám, poslúchnuc Božie nariadenia, rozťal zvieratá a polovice položil oproti sebe. GentryA vysvetľuje, že toto bol obvyklý spôsob, ako sa v tom čase a v tej kultúre uzatvárali zmluvy. Zmluvné strany údajne prešli bosými nohami po krvi pomedzi polovice rozťatých zvierat. To malo symbolizovať, že ak by ktorákoľvek zo zmluvných strán porušila zmluvu, nech skončí ako tie rozťaté zvieratá. Pri uzavretí zmluvy s Abrahámom v 1. Mojžišovej 15 nám nemôže uniknúť, že počas uzatvárania zmluvy týmto rituálom nachádzame Abraháma v stave hlbokého spánku, zatiaľ čo Boh sám prejde pomedzi rozťaté polovice zvierat (1. Mojžišova 15:12 a 17). Toto je dôležitý detail, ktorý nám nesmierne pomôže pri rozriešení našej dilemy.

Zmluva s Abrahámom – podmienená poslušnosťou alebo nepodmienená?

Je veľmi pozoruhodné, že pri „rozseknutí“ zmluvy v 1. Mojžišovej 15 pomedzi polovice rozťatých zvierat prechádza len Boh sám (reprezentovaný dymiacou pecou a horiacou fakľou), zatiaľ čo Abrahám spí. Táto skutočnosť, ktorá je aj výstižne symbolická, odhaľuje dôležitú pravdu: Boh sám garantuje naplnenie zmluvy za obidve zmluvné strany.

Alternatívne by sme to mohli chápať aj tak, že táto zmluva je jednostranná, teda že Boh zaväzuje len sám seba vyplniť sľuby dané Abrahámovi (zatiaľ čo Abraháma nezaväzuje k ničomu), a preto prechádza pomedzi zvieratá len on. K takémuto uvažovaniu nás vedie aj to, že v zmluve z 1. Mojžišovej 15 nie sú uvedené žiadne zmluvné podmienky, ktoré by musel Abrahám splniť (v zmysle skutkovej poslušnosti), aby mu Boh vyplnil zmluvou garantované zaslúbenia (požehnania). Avšak vyššie uvedené vysvetlenie, ktoré ponúka Gentry^A), vnáša do porozumenia zmluvy uzavretej s Abrahámom ešte oveľa viac svetla. Pripomeňme si, že zmluva s Abrahámom bola uzavretá (iniciovaná a opätovne potvrdzovaná) na viackrát, pri viacerých príležitostiach. Pri niektorých z týchto príležitostí je táto zmluva podmienená poslušnosťou na strane Abraháma: príkaz byť dokonalý (1. Mojžišova 17:1), podmienenie naplnenia zmluvy poslušnosťou Abraháma a jeho synov (1. Mojžišova 18:19), podmienenie naplnenia zmluvy poslušnosťou Abraháma pri obetovaní Izáka (1. Mojžišova 22:13-18).

Dokonca aj príkaz opustiť svoju otčinu a ísť do zeme, ktorú Boh Abrahámovi ukáže, si vyžaduje poslušnosť na strane Abraháma, čo je v 1. Mojžišovej 12 podmienkou pre získanie zaslúbení. Toto je miesto, ktoré ponúka kľúč k porozumeniu, ako spoluúčinkujú viera a skutky. Vieme, že

Abrahám poslúchol, poslúchol vo viere. „Vierou Abrahám súc volaný poslúchol, keď mu kázal Boh, aby vyšiel zo svojej vlasti a išiel na miesto, ktoré mal dostať za dedičstvo. A vyšiel bez toho, že by bol vedel, kam ide“ (Židom 11:8).

Zdanlivý rozpor a bolestivú dilemu, či je zmluva s Abrahámom podmienená Abrahámovou poslušnosťou alebo je nepodmienená (teda postavená výhradne na základe Božej milosti a zvrchovanosti), alebo alternatívne či ide o jednu nepodmienenú zmluvu v 1. Mojžišovej 15 a druhú (inú) podmienenú zmluvu v 1. Mojžišovej 17, kde obriezka tela figuruje nielen ako znamenie zmluvy, ale aj ako podmienka skutkovej poslušnosti (1. Mojžišova 17:14), rieši práve tá skutočnosť, že Boh prešiel pri „rozseknutí zmluvy“ pomedzi polovice zvierať sám za obidve zmluvné strany (1. Mojžišova 15). Preto v konečnej (definitívnej) miere je zmluva jednostranná a nepodmienená, pretože Boh sám garantuje nielen to, že Abrahámovi vyplní všetky zmluvne dané sľuby, ale aj to, že Abrahám bude poslušný (čo Boh zároveň kladie ako podmienku). Inak povedané: Abrahámovu poslušnosť, ktorou Boh podmieňuje vyplnenie zmluvy s Abrahámom, Boh sám v Abrahámovi spôsobí. Toto je základná (principiálna) charakteristika zmluvy postavenej na Božej milosti.

Vidíme to aj v 1. Mojžišovej 18:19, keď Boh hovorí, že „pozná“ Abraháma, že „bude ostríhať cestu Hospodinovu činiac spravodlivosť a súd“. Božia istota, že Abrahám bude poslušný, tu nie je založená na Božej schopnosti vidieť dopredu v čase, ale na tom, že Abrahámovu poslušnosť garantuje Boh sám. Slovo „poznať“ v tomto verši neznamená „vedieť o“, ale znamená „byť v hlbokom (intímnom) vzťahu s“. Presne takto používa Božie slovo výraz „poznať“ na opis spojenia muža a ženy, aby boli jedno telo; toto spojenie, keď muž „vošiel“ k svojej žene, je opísané výrazom „poznal svoju ženu“. Neznamená to, že svoju ženu, o ktorej by dovtedy nič nevedel a nevidel ju tvárou v tvár, práve spoznal alebo že mu bola len teraz predstavená. Znamená to, že z dvoch vzniklo jedno telo.

Všimnime si aj ďalší dôležitý detail. Všetky miesta, kde je naplnenie Božích zaslúbení podmienené skutkovou poslušnosťou Abraháma, sa odvolávajú na Abrahámovu poslušnosť, ktorá buď už bola u neho nájdená, alebo o ktorej sa hovorí ako o istej, pretože Abrahám sa zachová poslušne. Ani jedno miesto v starozmluvných písnoch nepodmieňuje naplnenie zaslúbení Abrahámovou poslušnosťou, ktorá by bola neistá, kde výsledok by bol otvorený, ako len to dopadne.

Naplnenie zmluvy s Abrahámom je teda na sto percent garantované Bohom. Neudeje sa však bez poslušnosti na strane Abraháma, pričom Abrahámovu poslušnosť nielen garantuje, ale aj spôsobí sám Boh. Toto je všeobecný princíp vzťahu ľudskej zodpovednosti a Božej milosti, platný pre všetkých, ktorí sú pod zmluvou postavenou na milosti (akými sú zmluva s Abrahámom a Nová zmluva). Keď tomuto správne rozumieme, tak sa nám Pavlove výroky v Rímskym 4 o „ospravedlnení z viery bez skutkov“ (či Abraháma, či veriaceho všeobecne) nebudú zdať v protirečení s Jakubovými výrokmi o „ospravedlnení zo skutkov“ (či Abraháma, či veriaceho všeobecne), ale naopak, v dopĺňujúcej sa a vzájomne sa objasňujúcej harmónii.

Rovnako tak budeme správne chápať aj Rímskym 2:6-16, kde sa neučí spasenie zo skutkov ani spasenie z viery plus skutkov, ale sa vysvetľuje, že ospravedlnenie zo samotnej viery ide ruka v ruku s poslušnosťou viery a konaním dobrých skutkov, vychádzajúcich z obrezaného srdca. Poslušnosť viery je dôsledok nového narodenia. Nové narodenie je podmienené osobnou živou vierou na strane človeka.

Spoluúčinkovanie viery a skutkov

Na príklade Abrahámovho života môžeme dokonale pochopiť, ako viera spoluúčinkuje so skutkami alebo ako poslušnosť spoluúčinkuje s vierou. Keď Boh dal Abrahámovi príkaz opustiť svoju otčinu a ísť do zeme, ktorú mu ukáže, tak Abrahám tento príkaz poslúchol. Jeho poslušnosť bola odpoveďou viery. Abrahám Bohu veril, dôveroval, a preto išiel. Vyšiel zo zeme svojich otcov. Dokonca ani nevedel, kam ide a prečo, ale dôveroval Bohu, že má s ním dobrý plán. To, že jeho poslušnosť bola poslušnosťou viery, vieme s istotou z novozmluvného výkladu tejto udalosti: „Vierou Abrahám súc volaný poslúchol, keď mu kázal Boh, aby vyšiel zo svojej vlasti a išiel na miesto, ktoré mal dostať za dedičstvo. A vyšiel bez toho, že by bol vedel, kam ide“ (Židom 11:8). Skutková poslušnosť vyplývajúca z viery je to, na čo odkazuje apoštol Jakub, keď hovorí o ospravedlnení zo skutkov a o spoluúčinkovaní viery a skutkov.

Abrahám Izáka neobetoval, pretože ho sám Boh zastavil. A zastavil ho preto, lebo vedel, že Abrahám mu tak verí, že Izáka obetuje. Novozmluvné písmo to vykladajú tak, že Abrahám Izáka vierou obetoval, ako keby sa to stalo, ako keby to bolo vykonané. „Vierou obetoval Abrahám Izáka skúšaný súc...“ (Židom 11:17). Abrahám to urobil ako skutok, ale je napísané, že skutok „vykonan vierou“. Takto sú opísané skutky Božích mužov a Božích žien v jedenástej kapitole listu Židom - „vierou vykonan ten a ten to a to“. Spojenie „vierou činiť skutky“ vysvetľuje spoluúčinkovanie viery a skutkov, vysvetľuje, ako sa viera dokonáva skutkom. Vysvetľuje aj, ako to apoštol Jakub mieni, keď hovorí o ospravedlnení zo skutkov.

Skutky Abrahámove

Keď Pán Ježiš prišiel v tele, aby spasil hriešnikov, dával sa izraelskému národu poznať ako Spasiteľ. Oni však v neho neverili. Držali sa nádeje, že sú deti Abrahámove, a preto sa na nich vzťahujú zaslúbenia dané Abrahámovi. Inými slovami verili, že sú pred Bohom na poriadku a že majú večný život. Aby im Pán Ježiš ukázal, že ich nádej je falošná, povedal im: „Keby ste boli deťmi Abrahámovými, robili by ste skutky Abrahámove“ (Ján 8:39). Vysvetlil im, že nie sú Abrahámovým potomstvom, ktorému budú vyplnené zaslúbenia abrahámovskej zmluvy týkajúce sa večnosti, pretože nekonajú Abrahámove skutky. Abrahámove skutky predstavujú Abrahámovu poslušnosť. Abraháмова poslušnosť je poslušnosť viery, je to poslušnosť prameniaca z viery. Abraháмова viera a Abraháмова poslušnosť idú ruka v ruku, jeho viera nikdy nie je bez poslušnosti viery.

Abrahámovu vieru i poslušnosť vidíme od samého začiatku, ako s ním Boh začína konať. Keď Boh prikáže Abrahámovi opustiť jeho otčinu a ísť do zeme, ktorú mu ukáže, a dá Abrahámovi svoje zaslúbenia (1. Mojžišova 12:1-3), tak Abrahám Boží príkaz poslúchne a ide. Prečo to Abrahám urobí? Lebo verí, že Boh je dobrý a že má pre neho dobrý plán – pripravené dedičstvo a mesto (Židom 11), čo oboje znamená večný život. Verí, že Boh vyplní zaslúbenia, ktoré mu dal. Abraháмова poslušnosť pramení z jeho viery. Ak by chýbala poslušnosť, znamenalo by to, že chýba aj viera. Keď Boh prikáže Abrahámovi obetovať jeho syna Izáka, toho zaslúbeného, Abrahám poslúchne a ide Izáka obetovať. Jeho poslušnosť pramení z viery. Abrahám verí, že Boh naplní svoje zaslúbenia. Verí, že Izák bude dedičom, dedičom zaslúbení, a preto verí, že keď ho obetuje, Boh Izáka vzkriesi z mŕtvych (Židom 11:17-19). Bez takejto viery by Abrahám nebol schopný poslúchnuť tento Boží príkaz. Viera a poslušnosť idú ruka v ruku. Viera nemôže ostať sama, bez poslušnosti viery. Viera pôsobí, prejavuje sa, koná.

Ak sme uverili evanjeliu, sme aj my deti Abrahámove (Galatským 3:29). Deti Abrahámove podľa viery. Potom ale musí platiť rovnako aj o nás to, čo povedal Pán Ježiš: „Keby ste boli deťmi Abrahámovými, robili by ste skutky Abrahámove“ (Ján 8:39). Ak sme deti Abrahámove, prejaví sa to tým, že robíme skutky Abrahámove. Ak nerobíme skutky Abrahámove, nie sme

Abrahámove deti, nie sme dediči podľa zaslúbenia, neveríme evanjeliu. Čo sú to tie skutky Abrahámove? Z kontextu slov Pána Ježiša je to zjavné (Ján 8:42-43). Tými skutkami je milovať Ježiša Krista, nasledovať ho, veriť v neho ako v toho, kto je Cesta, Pravda a Život, a byť tejto pravde poslušní – byť činiteľmi slova (Matúš 7:24; Lukáš 6:47, 8:21; Jakub 1:22-23).

Ospravedlnenie – cieľ či prostriedok?

Ospravedlnenie nie je cieľom spasenia, ale prostriedok spasenia. Cieľom spasenia je, aby Boh mal svoj ľud, ktorý ho bude poznať, milovať, bude mu verný a bude poslušný. Cieľom je naplniť Boží plán. Božím plánom, ktorý v dejinách spásy Boh postupne odhaľuje a realizuje, je mať svoj ľud. Boh tento plán vyjadruje zaslúbením: „Ja im budem Bohom a oni mi budú ľuďom.“ Tento cieľ môže naplniť len Boh sám tak, že svojmu ľudu dá nové srdcia, spraví im obriezku srdca a vyplní zaslúbenia, dané v spojení s novou zmluvou. Boh sám musí spôsobiť poslušnosť svojho ľudu, aby mal poslušný ľud. Musí im dať nové srdcia. Musí svoj zákon zapísať na ich myseľ a vštepiť ho do ich srdca (Židom 8:10). Musí zahladiť ich hriechy a ich bezzákonné skutky (Židom 8:12) cez ospravedlnenie z viery a vykúpenie v Kristovi. Ospravedlnenie je teda prostriedkom a cieľom je mať poslušný a verný Boží ľud, ktorý bude s Bohom večne prebývať.

Viera a poslušnosť

Sám Pán Ježiš vyučoval o spoluúčinkovaní viery a skutkov. O spasení z viery učil takto: „Kto verí v Syna, má večný život; ale kto nie je vo viere poslušný Synovi, neuzrie života, ale hnev Boží zostáva na ňom“ (Ján 3:36). Viera a poslušnosť, vyplývajúca z viery, idú ruka v ruke. Nemožno ich rozdeliť. Spasení sme zo samotnej viery. Tá viera však neostane sama, vyprodukuje skutky a život, ktorý bude charakterizovať poslušnosť, poslušnosť viery. Poslušnosť je základná črta viery. Viera poslúcha to, čomu verí, poslúcha toho, komu verí. Keby viera neposlúchala, nebola by spasiteľná. Kto nie je vo viere poslušný Synovi, neuzrie života, ale hnev Boží zostáva na ňom. Je to tá istá myšlienka ako od apoštola Jakuba, že mŕtva viera nemôže spašiť.

Poslušnosť pravde

Veriť pravde znamená pravdu poslúchať, konať podľa pravdy. Ľahko to pochopíme na jednoduchej ilustrácii. Keby mi niekto povedal, že o tri dni bude ten a ten človek na tom a tom mieste rozdávať zadarmo a nezištne veľké sumy peňazí, a mal by som to za pravdu, veril by som tomu, premietne sa to alebo nepremietne do môjho konania, do mojich skutkov? Ak tomu verím ako pravdivej informácii, tak na to miesto o tri dni pôjdem, toho človeka oslovím a poviem: „Prosím si aj ja.“ Ak na to miesto nepôjdem, tak len ukážem, že som tej informácii neveril, nemal som ju za pravdivú napriek tomu, že to pravda bola. Podobne, ak by som bol smrteľne chorý a na moju chorobu by neexistoval liek a niekto by prišiel k mojej posteli a dal by mi do ruky tabletku s vysvetlením, že bol vyvinutý liek, ktorý ma vylieči, tak ak by som tomu veril ako pravde, liek by som užil. Ak by som tabletku neužil, znamenalo by to, že tomu neverím, aj keby to bola pravda. Nebyť pravde poslušný znamená pravde neveriť.

A naopak, veriť pravde znamená pravdu poslúchať. Viera sa vždy bude prejavovať naším konaním, našou poslušnosťou pravde, našimi skutkami. Keď Božie slovo v Rímskym 2:5-8 opisuje Boží súd v zmysle večného zatratenia alebo večného života, hovorí o tom, že Boh odplatí ľuďom podľa ich skutkov (Rímskym 2:6). Vo verši 7 sa píše, že večný život dostanú tí, ktorí v trpezlivosti dobrého skutku hľadajú slávu a česť a neporušiteľnosť. V kontraste k nim sú opísaní tí, ktorí pre svoje skutky a svoju neposlušnosť (neposlúchajú pravdu) pôjdu do zatratenia. V protiklade k neposlušným teda sú tí, ktorí „poslúchajú pravdu“ (Rímskym 2:8). Ľudia, ktorí v trpezlivosti dobrého skutku hľadajú slávu a česť a neporušiteľnosť sú teda ľudia, ktorí poslúchajú pravdu. A čo je tou pravdou, ktorú poslúchajú? Je ňou evanjelium. V tejto pasáži apoštol Pavol hovorí, že Boží súd bude „podľa poslušnosti pravde“. To, že touto pravdou je evanjelium, vysvetľuje výrokom, že Boží súd bude „podľa evanjelia“: „... v deň, keď bude Boh súdiť skryté veci ľudí podľa môjho evanjelia skrze Ježiša Krista“ (Rímskym 2:16).

Tú istú myšlienku prináša aj Božie slovo ústami apoštola Petra: „Lebo je čas, aby sa začal súd od domu Božieho; ale ak najprv od nás, čo bude koniec tých, ktorí neposlúchajú evanjelia Božieho?!“ (1. Petrov 4:17). Evanjelium je nám dané nielen na to, aby sme mu verili, ale aj na to, aby sme ho poslúchali. Koniec koncov aj súd bude podľa evanjelia (Rímskym 2:16).

Poslušnosť viery medzi národmi

Najsystematickejším listom apoštolov, ktorý najpodrobnejšie vysvetľuje spasenie a ospravedlnenie zo samotnej viery, je list Rímskym. Apoštol Pavol ho otvára slovami (Rímskym 1:5): „... skrze ktorého sme dostali milosť a apoštolstvo cieľom poslušnosti viery medzi všetkými

národmi za jeho meno,“ a uzatvára slovami (Rímskym 16:26): „... ale zjaveného teraz a oznámeného skrze prorocké písmo podľa nariadenia večného Boha cieľom poslušnosti viery medzi všetkými národmi.“ Ako na začiatku svojej epištoly, tak aj na konci apoštol považuje za kľúčové spomenúť, že cieľom Božieho diela vykúpenia je poslušnosť viery. Zatiaľ čo v diele spasenia je ospravedlnenie prostriedkom, cieľom je poslušnosť viery medzi všetkými národmi. Tak ako Abrahámovi Boh sľúbil, že v ňom budú požehnané všetky čelade zeme, tak sa aj stalo (Galatským 3:6-8). Boh spasil hriešnikov zo všetkých čeladi zeme. Vytvoril si ľud zo všetkých národov, zo Židov i pohanov (Rímskym 3:29, 9:24; Efezským 2:15-22). Tento ľud očistil od hriechov, ospravedlnil, dal mu nové srdce a nový život, aby bol ľuďom poslušným. Boží plán spásy sa naplnil. Kým trvá čas milosti, ešte je čas pre každého hriešnika urobiť pokánie, uveriť evanjeliu, narodiť sa znova a stať sa súčasťou tohto ľudu.

Peter Vajda

A) Peter J. Gentry: God's dealing with Abraham (audiozáznam vyučovania, Toronto, Canada, 2014)